

چالش های امنیتی در حوزه رایانش ابری

کیارش محمودنهرانی^{1*}، محسن حیدری² و محمد بغدادی³

¹دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده فنی مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران غرب، تهران، ایران،

kiyarashmahmoodi78@gmail.com

²دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده فنی مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران غرب، تهران، ایران،

mohsenheydari10@gmail.com

³دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده فنی مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران غرب، تهران، ایران،

mr.pinokio78@gmail.com

چکیده:

به موازات رشد و گسترش تکنولوژی اطلاعات، مقوله امنیت در شبکه های ابری، به طور چشمگیری مورد توجه قرار گرفته است. امروزه امنیت به عنوان یکی از مهمترین چالش های فناوری رایانش ابری، مورد مطالعه محققان است. مهمترین گام در تامین امنیت، تشخیص تهدیدات احتمالی و ارزیابی فرایند امنیتی و محافظتی لازم است. در این فناوری، ابزار است برای برون سپاری خدمات و باعث فراهم آمدن امکان استفاده تخصصی تر و کاراتر از منابع می شود. این مقاله چالش های امنیتی در بستر رایانش ابری را مورد بررسی قرار داد و نشان داد که احراز هویت کاربران یک گام حیاتی برای افزایش امنیت در ابر است. تکنیک های موجود برای احراز هویت کاربران شامل روش های سنتی مانند رمزهای عبور و پین ها هستند که به دانش کاربر متکی اند. روش های امن تر مانند احراز هویت چندعاملی چندین شکل تاییدیه از جمله رمزهای عبور، کارت های هوشمند و بیومتریک را ترکیب می کنند. علاوه بر این، روش هایی مانند رمزهای یکبار مصرف و تحلیل ضربه های کلید با تولید کدهای زمان دار و تحلیل الگوهای تایپ، امنیت را افزایش می دهند. تکنیک هایی مانند مازول قابل اعتماد موبایل با توابع هش و رمزنگاری نامتقارن، احراز هویت چندعاملی با الگوریتم های رمزنگاری فازی هش و تحلیل ضربه های کلید با الگوریتم های خوشه بندی k-means نیز به کار می روند. همچنین، احراز هویت یکبار با پروتکل OTP و احراز هویت بیومتریک با سیستم احراز هویت استاتیک ارائه شده اند.

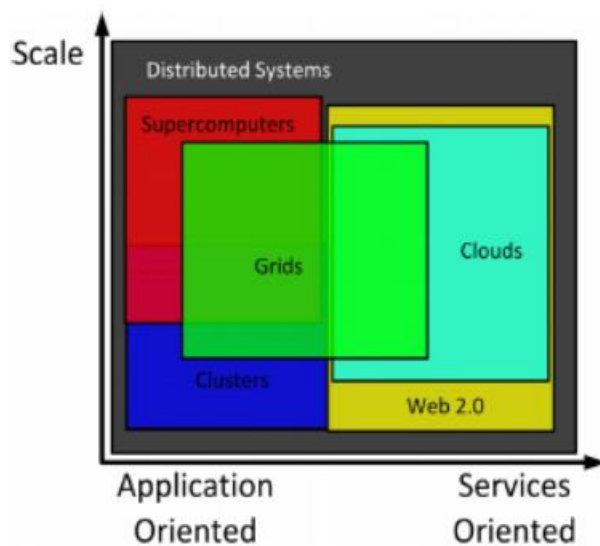
کلمات کلیدی: رایانش ابری، چالش های امنیتی رایانش ابری، احراز هویت، کنترل دسترسی، Cloud API

1. مقدمه

رایانش ابری یک مدل قوی است که به کاربران و سازمان ها اجازه می دهد خدمات مورد نیاز خود را براساس نیاز خود خریداری کنند. این مدل، خدمات بسیاری مانند ذخیره سازی، پلتفرم های استقرار، دسترسی راحت به سرویس های وب و غیره را ارائه می دهد. تعادل بار یک مشکل رایج در فضای ابری است که حفظ عملکرد برنامه های کاربردی مجاور اندازه گیری کیفیت خدمات (QoS)¹ و پیروی از

¹ Quality of Service

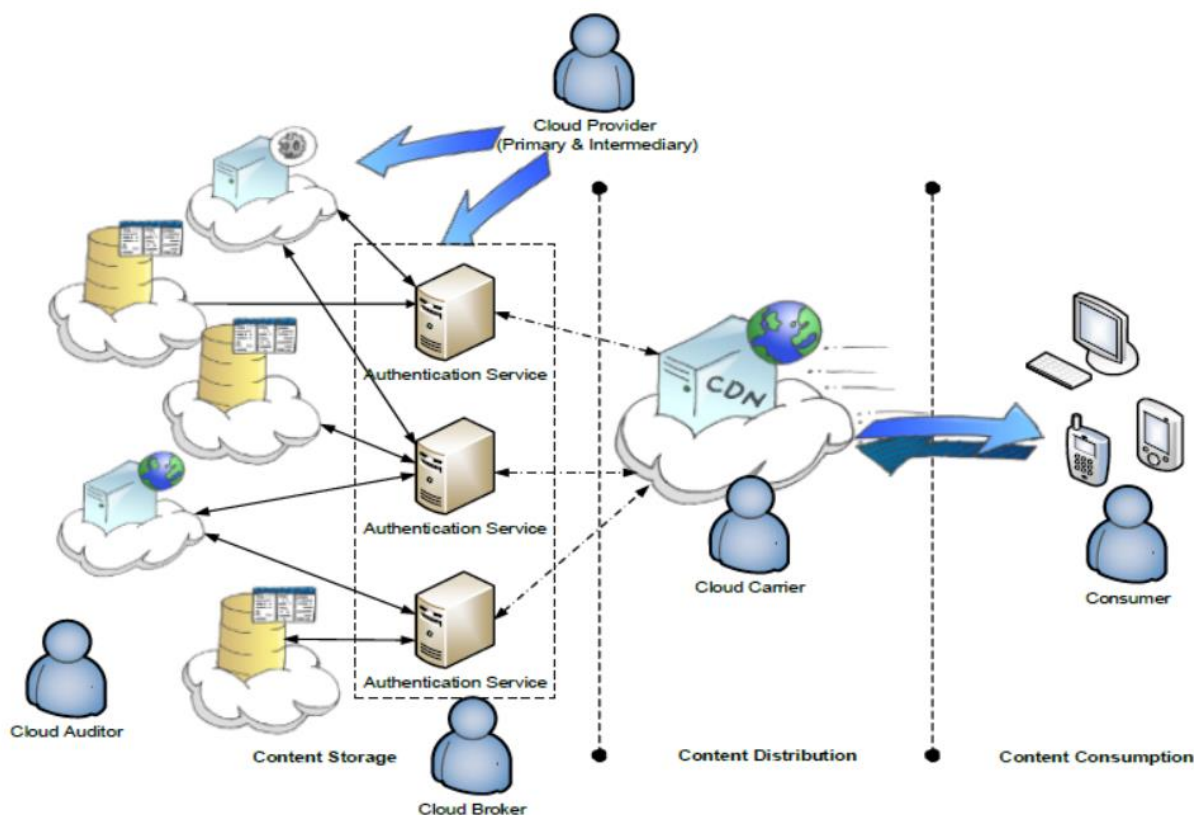
سند توافقنامه سطح سرویس (SLA)¹ را که از سوی ارائه‌دهندگان ابری به شرکت‌ها نیاز است، دشوار می‌کند. هدف ارائه‌دهندگان ابر، توزیع بار کاری برابر بین سرورها است [1]. ویژگی‌های رایانش ابری با بسیاری از فناوری‌های موجود دیگر مانند رایانش شبکه‌ای، رایانش کاربردی، رایانش خوشه‌ای و رایانش توزیع‌شده به طور کلی همپوشانی دارد. در واقع، رایانش ابری از رایانش شبکه‌ای تکامل یافته و به عنوان عضو اصلی و پشتیبانی زیرساختی به آن متکی است. این تکامل، نتیجه تغییر در تمرکز از زیرساختی که منابع ذخیره‌سازی و محاسباتی ارائه می‌دهد (مانند مورد در شبکه‌ها) به زیرساختی است که بر اساس اقتصاد طراحی شده و هدف آن ارائه منابع و خدمات انتزاعی‌تر است (مانند مورد در ابرها). اما در مورد رایانش کاربردی، این یک الگوی جدید زیرساخت رایانشی نیست؛ بلکه یک مدل تجاری است که در آن منابع رایانشی، مانند محاسبات و ذخیره‌سازی، به صورت خدمات اندازه‌گیری شده و بسته‌بندی شده مشابه یک خدمت عمومی فیزیکی، مانند برق یا شبکه تلفن عمومی ارائه می‌شوند. رایانش کاربردی معمولاً با استفاده از سایر زیرساخت‌های رایانشی (مثلاً شبکه‌ها) با خدمات اضافی حسابداری و نظارت پیاده‌سازی می‌شود. یک زیرساخت ابری می‌تواند به صورت داخلی توسط یک شرکت استفاده شود یا به عنوان رایانش کاربردی به عموم عرضه شود. شکل 1، نمای کلی از رابطه بین ابرها و حوزه‌های دیگر را که با آن‌ها همپوشانی دارند، نشان می‌دهد. وب 2.0 تقریباً تمام طیف برنامه‌های خدمات‌محور را پوشش می‌دهد که در آن رایانش ابری در سمت مقیاس بزرگ قرار دارد. ابرایانه‌ها و رایانش خوشه‌ای بیشتر بر برنامه‌های غیرخدماتی سنتی متمرکز شده‌اند. رایانش شبکه نیز با همه این زمینه‌ها همپوشانی دارد که به طور کلی در مقیاس کمتری نسبت به ابرایانه‌ها و ابرها در نظر گرفته می‌شود [2].

شکل 1. نمایی از شبکه‌ها و ابرها

¹ Service Level Agreement

ماهیت توزیع شده محیط ابری چالش هایی را در مدیریت هویت کاربران، احراز هویت و مجوزدهی ایجاد می کند. ارائه دهندگان خدمات ابری به اطلاعات ذخیره شده توسط کاربران برای احراز هویت دسترسی دارند که این موضوع مشکلات حریم خصوصی را به دنبال دارد. کاربران برای اطمینان از اجرای صحیح قوانین توافق نامه سطح خدمات (SLA)¹ با مشکل مواجه هستند، زیرا شفافیت کافی برای پایش (مانیتورینگ) اطلاعات خود در ابر وجود ندارد. علاوه بر این، کاربران که اطلاعات را در قالب چندین سرویس ابری مشترک به اشتراک گذاشته اند، باید رمزهای عبور را در هر سرویس برای احراز هویت ذخیره کنند. در نتیجه، داده های احراز هویت در چندین ابر تکرار می شوند که این مساله ممکن است امنیت را به خطر بیندازد. ارائه دهندگان خدمات ابری، مدیریت و احراز هویت کاربران را به طور فزاینده ای پیچیده می دانند که بر اعتماد کاربران تأثیر می گذارد. برای حل این مشکلات، راه حل هایی مانند امنیت به عنوان یک سرویس (SEaaS)² و احراز هویت به عنوان یک سرویس (AaaS)³ پدید آمده اند که اقدامات امنیتی مبتنی بر ابر را ارائه می دهند. در شکل (2)، تمامی ذی نفعان در فرآیند احراز هویت سرویس ابری نشان داده شده است [3].

شکل 2. ذی نفعان در احراز هویت سرویس ابری

¹ Service Level Agreement

² Security-as-a-Service

³ Authentication-as-a-Service

خدمات ابری به راحتی با داشتن یک مرورگر و اتصال به اینترنت قابل دسترسی هستند و از سرویس‌های محبوب مانند جیمیل، فیسبوک و دراپ‌باکس در دستگاه‌های مختلف پشتیبانی می‌کنند. یکی از مزایای مهم رایانش ابری این است که زیرساخت و نگهداری آن توسط ارائه‌دهندگان شخص ثالث مدیریت می‌شود. با این حال، رایانش ابری با تهدیدات امنیتی روبروست، از جمله حملات انکار سرویس توزیع‌شده (DDoS)¹ که می‌توانند خدمات را با ارسال درخواست‌های کاذب به سرورها مختل کنند و آن‌ها را برای کاربران قانونی غیرقابل دسترسی کنند. علی‌رغم مزایا، اطمینان از اجرای تدابیر امنیتی قوی برای حفاظت از داده‌ها و حفظ قابلیت اطمینان خدمات بسیار حیاتی است [4]. از مهمترین چالش‌های امنیتی در بستر ابر می‌توان به نفوذ داده‌ها، انطباق با مقررات قانونی و پاسخ‌گویی پیچیده به برخی رویدادها اشاره کرد. نفوذ داده‌ها می‌تواند به دلیل تدابیر امنیتی ناکافی یا آسیب‌پذیری‌های زیرساخت ابری رخ دهد که به از دست دادن اطلاعات حساس و ضرر مالی منجر می‌شود. انطباق با قوانین حفاظت از داده‌ها، پیچیده و پرهزینه است. علاوه بر این، کاربران مشترک چندین سرویس ابری با داده‌های احراز هویت تکراری در ابرهای مختلف مواجه می‌شوند که خطرات امنیتی را افزایش می‌دهد. پرداختن به این چالش‌ها برای حفاظت از داده‌ها و حفظ اعتماد در محیط‌های رایانش ابری بسیار حیاتی است [3]. از این رو، در این مقاله تلاش می‌شود به بررسی چالش‌های امنیتی در حوزه رایانش ابری پرداخته شود. درک این چالش‌ها به توسعه تدابیر امنیتی قوی برای حفاظت از اطلاعات حساس، حفظ اعتماد کاربران و اطمینان از انطباق قانونی کمک می‌کند.

2. الزامات دسترسی به محیط ابری

محیط ابری یک فضای چندکاربر و ناهمگون است که در آن ارائه‌دهندگان خدمات ابری (CSPها²) خدمات متنوعی را به صورت همزمان به بسیاری از مشتریان یا کاربران ارائه می‌دهند. این پارادایم مزایای قابل توجهی دارد، اما به این معنی است که الزامات کنترل دسترسی با آنچه معمولاً در شبکه‌های سازمانی عمومی استفاده می‌شود متفاوت است. عوامل کلیدی که باید در محیط ابری مورد توجه قرار گیرند شامل مکانیزم‌های کنترل دسترسی ویژه برای مدیریت نیازهای متنوع کاربران و اطمینان از ارائه خدمات امن و کارآمد می‌شوند. این الزامات در جدول 1 خلاصه شده اند [2]:

جدول 1. الزامات دسترسی به محیط ابری

الزامات	توضیح
مستاجر ³	مشتریان مختلف یک برنامه مدیریت ارتباط با مشتری ارائه‌شده توسط Salesforce.com، مانند خدمات MRF، BIT Mesra و بیمارستان‌های آپولو، به عنوان مستاجر محسوب می‌شوند. هر سازمان می‌تواند تعداد زیادی کاربر داشته باشد.
کاربر	کارمندان هر مستاجر که از برنامه‌های مختلف ابری استفاده می‌کنند.

¹ Distributed Denial of service

² Cloud Service Providers

³ Tenant

وظیفه	ساده‌ترین یا اساسی‌ترین واحد، یک فرآیند کسب و کار به حساب می‌آید.
اشیاء	منابع مختلفی که کاربران مایل به دسترسی به آن‌ها هستند.
نقش	به هر کاربر در یک سازمان، بر اساس فعالیت‌هایی که مجاز به انجام آن‌ها است، اختصاص داده می‌شود
مجوز	منظور، مجوز انجام یک عملیات خاص بر روی یک شیء است
جلسه	منظور، نقشه کاربر به نقش‌های مختلف اختصاص داده شده به آن است.
مکان	مجوزهای دسترسی آگاه به مکان را در خود جای داده است.
قوانین کسب و کار	عملکردهای استاندارد یک سازمان که کاربران آن دنبال می‌کنند. این قوانین می‌توانند از یک سازمان به سازمان دیگر متفاوت باشند. این قوانین شامل کمترین دسترسی، کمترین جداسازی وظیفه، و تفویض وظایف است.

3. چالش‌های امنیتی رایانش ابری

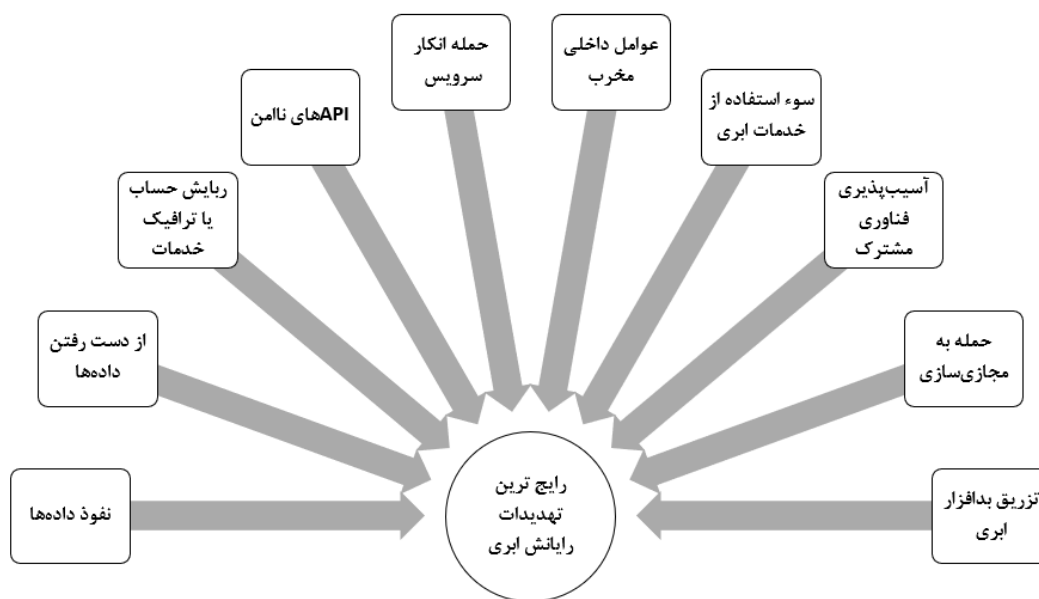
در دنیای به هم پیوسته امروزی، فناوری ابری به عنوان عاملی حیاتی برای نوآوری صنعت فناوری اطلاعات در نظر گرفته می‌شود. این فناوری، مدلی است که خدمات مختلف بر اساس تقاضا و دسترسی شبکه به پایگاه‌های داده مشترک منابع فیزیکی مانند محاسبات و ذخیره‌سازی را در اختیار مصرف‌کنندگان قرار می‌دهد. به این ترتیب، مشتریان دیگر نیازی به خرید سخت افزار گران قیمت برای دسترسی به این خدمات ندارند. حال آن‌که، می‌توانند از سخت‌افزار کالایی (مانند لپ‌تاپ) متصل به اینترنت استفاده کنند و ابزاری با هدف توسعه راه‌حل‌هایی برای مشکلات پیچیده در اختیارشان بگذارند. علاوه بر این، رایانش ابری، کاربران را قادر می‌سازد تا از راه دور به منابع از هر مکانی دسترسی داشته باشند و امکان همکاری مجازی را فراهم می‌کند. این بستر مجموعه‌ای از خدمات مانند نرم افزار به عنوان سرویس (SaaS)، پلتفرم به عنوان سرویس (PaaS) و زیرساخت به عنوان سرویس (IaaS) را ارائه می‌دهد. علاوه بر این، خدمات ابری مقیاس‌پذیر، انعطاف‌پذیر و قابل اعتماد برای کاربران در صورت تقاضا هستند [5]. از آنجا که میزان جرایم سایبری در اینترنت در حال افزایش است، امنیت رایانش ابری نیز به دلایل زیادی تحت تاثیر قرار گرفته است. به منظور محافظت از تمام خدمات و مزایای ارائه شده توسط رایانش ابری و اینترنت، امنیت داده‌ها ضروری است. محرمانه بودن داده‌ها را می‌توان در سراسر شبکه با استفاده از فناوری رمزنگاری-که رمزگذاری و رمزگشایی است- به دست آورد. از مهمترین دلایل ارزیابی امنیت در بستر ابری می‌توان به موارد جدول (2) اشاره کرد [6]:

جدول 2. اهمیت امنیت در بستر ابری

عامل	تعریف
------	-------

هویت فرستنده و گیرنده باید قبل از ارسال پیام تأیید شود.	احراز هویت
فقط کاربران مجاز می‌توانند پیام را تفسیر کنند و هیچ کس دیگری نمی‌تواند از آن استفاده کند.	محرمانه بودن
اطمینان از اینکه محتوای داده‌های ارسالی حاوی هیچ‌گونه تغییری نیست.	یکپارچگی
از آنجایی که مزاحمان بر دسترسی کاربران به خدمات تأثیر می‌گذارند، این فناوری باید کیفیت خدمات مورد انتظار را برای کاربران فراهم کند.	قابلیت اطمینان و در دسترس بودن سرویس
با ذخیره کردن پرونده‌های محرمانه امنیتی توسط سرویسی مثل Google docs بسیار می‌توان از امن ماندن و عدم دسترسی‌های غیر مجاز اطمینان حاصل کرد	امنیت دسترسی به داده‌ها و محرمانگی
با توجه به اینکه تعداد کمی از کاربران از داده‌های خود Back up می‌گیرند در صورتی که مشکلی برای cloud پیش بیاید کل داده‌ها از دست خواهد رفت.	مفقود شدن و از بین رفتن داده‌ها

اگرچه رایانش ابری یک پیشرفت در چندین سرویس وب موجود است، اما با تهدیدات امنیتی مشابه و متفاوت بسیاری روبه‌رو است که به سایر سرویس‌های وب مرتبط است. برخی از تهدیدات اصلی رایانش ابری در شکل 3 ارائه شده و در اینجا مورد بحث قرار گرفته‌اند [7].

شکل 3. مهمترین تهدیدهای رایانش ابری

1.3 نفوذ داده‌ها

در رایانش ابری، داده‌ها از کاربران و سازمان‌های مختلف در محیط ابری ذخیره می‌شود و هرگونه نفوذ به این محیط یک حمله بالقوه به داده‌های همه کاربران ابر است. بنابراین، داده‌هایی که در محیط ابری ذخیره، پردازش یا به اشتراک گذاشته می‌شوند، هدف بسیار ارزنده‌ای هستند. این شامل نفوذهایی به دلیل غفلت یا خطای انسانی، حملات مخرب هدفمند، آسیب‌پذیری‌های مربوط به برنامه‌های ابری و سایر نواقص سیاست‌های امنیتی در تشخیص تهدیدات، کاهش آسیب‌پذیری‌ها، هوش امنیتی و بسیاری موارد دیگر است [7].

2.3 از دست رفتن داده‌ها

یکی از خطرات بزرگ مرتبط با استفاده از ابر، از دست رفتن داده‌ها است. داده‌ها می‌توانند به روش‌های مختلفی به خطر بیفتند، از جمله حذف و تغییر محتوای اصلی. از دست رفتن داده‌ها به دلیل ویروس یا بدافزار که به سخت‌افزار، ذخیره‌سازی پشتیبان و بازیابی داده‌ها آسیب می‌رساند، در محیط ابری بسیار مشکل‌ساز است. این خطر همچنین می‌تواند به دلیل بلایای طبیعی، قطعی برق، خطای انسانی و خرابی هارد دیسک رخ دهد [7].

3.3 ربایش حساب یا ترافیک خدمات¹

هک کردن اطلاعات حساس مربوط به حساب‌ها و خدمات توسط مجرمان سایبری یا هکرها دارای همان خطراتی است که بسیاری از خدمات دیگر وب با آن مواجه هستند. اطلاعات خصوصی مانند سوابق مالی، تصاویر، شماره کارت‌های اعتباری و غیره می‌توانند توسط هکرها منتشر، استفاده یا به فروش برسند. همچنین این تهدید شامل حملات مرد میانی²، دستکاری‌های مهندسی اجتماعی³، استراق سمع فعالیت‌ها⁴ و نفوذ بدافزارها/جاسوس‌افزارها است [7].

4.3 رابط‌ها و واسط‌های برنامه‌نویسی کاربردی (API)⁵ ناامن

رابط‌ها و API‌های ناامن و ماشین‌های مجازی (VM)⁶ نیز یک تهدید بالقوه برای محیط رایانش ابری محسوب می‌شوند. API‌ها، VM‌ها و سایر واسط‌های نرم‌افزاری توسط کاربر برای دسترسی به خدمات ابری استفاده می‌شوند. این نقاط تماس اجزای مرکزی هستند زیرا نظارت بر فعالیت‌ها، مدیریت و تأمین منابع را فراهم می‌کنند. بنابراین، نقایص امنیتی در این نقاط منجر به کنترل‌های

¹ Account or service traffic hijacking

² Man-in-the-middle attack

³ Social engineering manipulations

⁴ Eavesdropping on activities

⁵ Application programme interfaces

⁶ Virtual machines

دسترسی نادرست، احراز هویت غیرقانونی، نقض رمزنگاری و غیره می‌شود. این خطرات به دلیل ضعف در اعتبارنامه‌های API، نارسایی در مدیریت کلیدها، اشکالات در سیستم عامل، نرم‌افزارهای بدون پیچ و خطاهای هایپروایزر^۱ به وجود می‌آیند [7].

5.3 حمله انکار سرویس (DoS)

در یک حمله DoS، شبکه توسط اسپم‌های مهاجم غرق می‌شود که ترافیک بی‌فایده‌ای با هدف استفاده از منابع ایجاد می‌کند. این وضعیت می‌تواند منجر به عدم دسترسی منابع و خدمات برای کاربران معتبر شود. این حمله به دلیل معماری ضعیف امنیت شبکه، برنامه‌های آسیب‌پذیر، پروتکل‌های شبکه ناامن و غیره رخ می‌دهد [7].

6.3 عوامل داخلی مخرب

همچنین تهدیدات امنیتی می‌توانند داخلی باشند و این نوع تهدیدها کمی سخت‌تر قابل پیشگیری هستند. هر اطلاعات حساسی می‌تواند توسط هر داخلی/کارمندی که دسترسی مدیریتی دارد به یک دستگاه ذخیره‌سازی کپی شود. اطلاعات می‌توانند توسط هر کارمند سابق ناراضی، مدیر سیستم، شریک تجاری یا پیمانکار شخص ثالث به سرقت بروند. چنین ریسک‌هایی می‌توانند با انجام بررسی‌های پیش‌زمینه‌ای مناسب و محدود کردن دسترسی به داده‌های محرمانه کاهش یابند [7].

7.3 سوء استفاده از خدمات ابری

ابر به کاربران خود توهم قابلیت نامحدود محاسباتی، منابع شبکه و ظرفیت ذخیره‌سازی را ارائه می‌دهد. اسپرها، نویسندگان کد مخرب، هکرها و سایر مجرمان سایبری می‌توانند از این قابلیت‌ها به طور ناعادلانه برای شکستن رمز عبور یا کلید رمزنگاری، ایجاد گلوگاه در شبکه، میزبانی داده‌های مخرب و بسیاری موارد دیگر استفاده کنند. این تهدید می‌تواند به دلیل نبود نظارت مناسب و توافق‌نامه سطح خدمات در محیط ابری بروز کند [7].

8.3 آسیب‌پذیری‌های فناوری مشترک

رایانش ابری یک فناوری مقیاس‌پذیر برای به اشتراک‌گذاری زیرساخت، فناوری و منابع است. این پلتفرم چندکاربری از هایپروایزر برای تسهیل دسترسی به سیستم‌عامل‌های میهمان استفاده می‌کند. با این حال، کمبودهای مجزدهی و محدودیت‌های هایپروایزر می‌توانند به نفوذگران دسترسی و کنترل نامناسب را فراهم کنند. همچنین این تهدید می‌تواند به دلیل آسیب‌پذیری‌های مرتبط با ماشین‌های مجازی و سویچینگ شخص ثالث بروز کند [7].

9.3 حمله مجازی‌سازی^۲

¹ Hypervisor

² Virtualisation attack

معماری مجازی سازی داخلی نیاز به سخت افزار مستقل دارد و بهترین مجازی سازی با استفاده از معماری لایه ای برنامه ریزی شده است. با وجود ناهنجاری ها و دشمنان در سیستم عامل های امروزی، می توان آسیب پذیری هایی را برای کنترل مخرب سیستم عامل میزبان راه اندازی کرد. به محض اینکه مهاجم توانایی کنترل سیستم عامل میزبان را به دست آورد، هایدروایزر به عنوان ناهنجاری مشخص می شود. بنابراین، حقوق مدیریتی فرمان هایدروایزر به مهاجم اجازه می دهد تا هر اقدام مخربی را بر روی هر یک از ماشین های مجازی که توسط هایدروایزر میزبانی می شوند انجام دهد [7].

10.3 تزریق بدافزار ابری

حملات تزریق بدافزار ابری (CMIA)¹ برای دسترسی به داده های کاربر که در ابر ذخیره و پردازش می شوند صورت می گیرند. برخی از تهدیدات CMIA که به طور گسترده اعمال می شوند شامل حملات اسکریپت نویسی سایت و حملات تزریق زبان پرس و جو ساخت یافته (SQL)² هستند. چنین حملاتی ممکن است به دلیل ارائه دهندگان خدمات ابری آسیب پذیر مانند پلتفرم ابری OpenStack رخ دهند. با کمک یک کد مخرب، دشمنان می توانند به راحتی اطلاعات رمزگذاری شده را از بافر از طریق سوء استفاده از نقص طراحی در رایانه های اصلی امروزی ارسال کنند [7].

4. امنیت به عنوان یک سرویس (SaaS)³

یکی از انواع خدمات ابری امنیت به عنوان سرویس (SaaS) است که راه حل های امنیتی ابری مانند تشخیص نفوذ، آنتی ویروس و مدیریت فایروال را از طریق اینترنت به کاربران ارائه می دهد. این رویکرد به سازمان ها اجازه می دهد نیازهای امنیتی خود را به ارائه دهندگان ابری متخصص واگذار کنند و از مقیاس پذیری، انعطاف پذیری و هزینه های کمتر راینش ابری بهره مند شوند. SaaS می تواند با سیستم های داخلی موجود ادغام شود و نظارت مداوم و تشخیص تهدیدات در زمان واقعی را فراهم کند. این ادغام زیرساخت امنیتی کلی را تقویت می کند و به سازمان ها کمک می کند تا به طور کارآمدتری به الزامات انطباق دست یابند و با چشم انداز تهدیدات سایبری متغیر سازگار شوند [8]. یکی از انواع این نوع خدمات، احراز هویت به عنوان سرویس (AaaS) است. AaaS فرمی از احراز هویت کاربر است که از طریق آن خطر از دست دادن داده های محرمانه از ابر کاهش می یابد. هنگامی که یک کاربر خدمات ابری می خواهد به چندین سرویس موجود در ابر دسترسی پیدا کند، باید رمز عبور خود را در چندین ابر ذخیره کند که این موضوع مشکلات حریم خصوصی را برای مشتری و ارائه دهنده به همراه دارد [9].

تکنیک های احراز هویت مختلفی وجود دارد که برای ایمن سازی داده ها و احراز هویت کاربران قانونی اعمال می شوند. از مهمترین الزامات این نوع سرویس ها می توان به موارد زیر اشاره نمود:

- تکنیک امنیتی از نوعی باید اعمال شود که داده ها بدون گرفتن اجازه از شخص معتبر قابل تغییر نباشند.

¹ Cloud malware injection attacks

² Structured query language

³ Security-as-a-Service

- سیستمی امنیتی باید انتخاب شود که کاربران بتوانند به ایمنی و حفظ حریم خصوصی آن داده‌ها اعتماد کنند.
- داده‌ها باید همیشه در زمانی که به آن‌ها نیاز است در دسترس باشند.
- معمولاً احراز هویت یا تنها برای یک طرف است یا دسترسی باز است، ارائه‌دهنده خدمات ابری بستر مناسبی برای احراز هویت چندگانه رابط کاربری ندارد و این منجر به دسترسی غیرمجاز یا ضعیف به فضای ابری می‌شود [9].

1.4 تکنیک‌های موجود برای احراز هویت کاربر

تکنیک‌های موجود برای احراز هویت کاربران شامل روش‌های سنتی مانند رمزهای عبور و پین‌ها است که به چیزی که کاربر می‌داند متکی هستند. تکنیک‌های امن‌تر مانند احراز هویت چندعاملی (MFA)¹ چندین شکل تاییدیه را ترکیب می‌کند، از جمله رمزهای عبور، کارت‌های هوشمند و بیومتریک. علاوه بر این، روش‌هایی مانند رمزهای یک‌بار مصرف (OTP)² و تحلیل ضربه‌های کلید امنیت را با تولید کدهای زمان‌دار و تحلیل الگوهای تایپ افزایش می‌دهند. در جدول 3، تکنیک‌های موجود برای احراز هویت کاربر ارائه شده است [9].

جدول 3. تکنیک‌های موجود برای احراز هویت کاربر

تکنیک	الگوریتم/روش/ابزار	نتایج
ماژول قابل اعتماد موبایل	توابع هش، طرح‌های امضا، رمزنگاری نامتقارن	جنبه امنیتی مورد استفاده در تلفن‌های همراه
احراز هویت چندعاملی (MFA)	الگوریتم‌های رمزنگاری فازی هش	اعتبارسنجی کاربران معتبر و شناسایی متقلبان در مجموعه داده‌ها
تحلیل ضربه‌های کلید	الگوریتم‌های خوشه‌بندی k-means	نشان دادن قابلیت احراز هویت کاربران نهایی
احراز هویت یک‌بار	پروتکل OTP	پروتکل در برابر حملات رمز یک‌بار مصرف امن است
احراز هویت بیومتریک	سیستم احراز هویت استاتیک	احراز هویت کاربران از طریق دستگاه‌های اسکن ویژه
رمزهای عبور برای احراز هویت کاربران عمومی	پنجره Visual Crypto-Pass ، عبور گرافیکی	قابلیت استفاده و امنیت

همچنین در ادامه توضیح مختصری در مورد هر یک از تکنیک‌ها آورده شده است.

¹ Multi-factor Authentication

² One-Time Password

1.1.4 ماژول قابل اعتماد تلفن همراه¹

ماژول قابل اعتماد موبایل (MTM²) یک تکنیک پیشرفته احراز هویت کاربر است که برای بهبود امنیت دستگاه‌های موبایل طراحی شده است. این تکنیک از روش‌های رمزنگاری مانند توابع هش، طرح‌های امضا و رمزنگاری نامتقارن برای حفاظت از داده‌ها و تایید هویت کاربران استفاده می‌کند. MTM یک محیط امن برای عملیات حساس از جمله تولید کلید و ذخیره اعتبارنامه‌ها فراهم می‌کند و با جداسازی عملکردهای امنیتی حیاتی از آسیب‌پذیری‌های نرم‌افزاری ممکن، خطر دسترسی غیرمجاز و نقض داده‌ها را کاهش می‌دهد. این تکنیک از احراز هویت چندعاملی پشتیبانی می‌کند و عوامل اضافی مانند بیومتریک را برای افزایش امنیت اضافه می‌کند. MTM به صورت یکپارچه با سیستم‌عامل‌های تلفن همراه ادغام می‌شود و فرایندهای احراز هویت کارآمد و کاربرپسند را تضمین می‌کند و همزمان خطر دسترسی غیرمجاز و نقض داده‌ها را کاهش می‌دهد [10].

2.1.4 احراز هویت چندعاملی (MFA³)

احراز هویت چندعاملی (MFA) یک تکنیک امنیتی است که نیاز به چندین شکل شناسایی دارد و شامل موردی که کاربر می‌داند (مانند رمز عبور)، موردی که کاربر دارد (مانند گوشی هوشمند)، و موردی که کاربر است (مانند بیومتریک) می‌شود. این رویکرد لایه‌ای خطر دسترسی غیرمجاز را به طور قابل توجهی کاهش می‌دهد و دسترسی به سیستم‌ها را برای مهاجمان بسیار سخت‌تر می‌کند. با ارائه یک لایه امنیتی اضافی، MFA کمک می‌کند تا اطلاعات حساس و سیستم‌های بحرانی محافظت شوند و خطرات مرتبط با احراز هویت تنها با رمز عبور مانند فیشینگ و سرقت رمز عبور کاهش یابد. این تکنیک به طور گسترده در صنایع مختلف برای افزایش امنیت و اعتماد در تراکنش‌های دیجیتال پذیرفته شده است [11].

3.1.4 تحلیل ضربه‌های کلید⁴

تحلیل ضربه‌های کلید یک تکنیک احراز هویت کاربر است که از الگوهای تایپ منحصر به فرد افراد برای تایید هویت آن‌ها استفاده می‌کند. با اندازه‌گیری ریتم، سرعت و فشار اعمال شده هنگام تایپ، یک "امضای ضربه‌کلید" متمایز برای هر کاربر ایجاد می‌شود. این روش بیومتریک، با استفاده از الگوریتم‌هایی مانند خوشه‌بندی K-means، امنیت را افزایش می‌دهد و تقلید یا جعل الگوهای تایپ را برای مهاجمان دشوار می‌کند. تحلیل ضربه‌های کلید احراز هویت مداوم را ارائه می‌دهد و حتی پس از ورود اولیه نیز تاییدیه مداوم را فراهم می‌کند و در محیط‌های با امنیت بالا بسیار مفید است. این روش، یک فرایند احراز هویت بی‌درز و نامحسوس را ارائه می‌دهد که تجربه کاربری را بهبود می‌بخشد و نیاز به سخت‌افزار اضافی ندارد [12].

4.1.4 احراز هویت یک‌باره (OTA⁵)

¹ Mobile trusted module

² Mobile Trusted Module

³ Multi-factor Authentication

⁴ Key stroke Analysis

⁵ One time Authentication

احراز هویت یکبار (OTA) یک مکانیزم امنیتی است که برای هر جلسه ورود یک کد منحصر به فرد و زمان‌دار تولید می‌کند و امنیت را با اطمینان از اینکه هر جلسه نیاز به یک کد متفاوت دارد افزایش می‌دهد. این روش که به‌طور معمول از طریق پروتکل‌های رمز یکبار مصرف (OTP)¹ پیاده‌سازی می‌شود، یک کد منحصر به فرد را برای هر تلاش ورود به دستگاه ثبت‌شده کاربر ارسال می‌کند که فقط برای یک مدت کوتاه معتبر است. OTA با دشوار کردن استفاده مجدد از اعتبارنامه‌های دزدیده شده برای مهاجمان، خطر دسترسی غیرمجاز را به‌طور قابل توجهی کاهش می‌دهد. این روش به ویژه در محافظت از حساب‌های حساس و تراکنش‌های مالی مؤثر است و امنیت قوی و راحتی کاربر را حفظ می‌کند [13].

5.1.4 احراز هویت بیومتریک

احراز هویت بیومتریک از ویژگی‌های فیزیکی یا رفتاری منحصر به فرد مانند اثر انگشت، تشخیص چهره، اسکن عنبیه یا تشخیص صدا برای تأیید هویت کاربر استفاده می‌کند. این روش بسیار ایمن بوده، تقلید یا جعل آن سخت است و محافظت قوی در برابر دسترسی غیرمجاز فراهم می‌کند. سیستم‌های بیومتریک تجربه کاربری را با حذف نیاز به رمزهای عبور پیچیده و دستگاه‌های احراز هویت اضافی ساده می‌کنند. احراز هویت بیومتریک به‌طور گسترده در بخش‌های مختلف پذیرفته شده و اطمینان می‌دهد که تنها افراد مجاز می‌توانند به اطلاعات حساس دسترسی پیدا کنند و امنیت و راحتی را افزایش می‌دهد [14].

6.1.4 رمزهای عبور برای احراز هویت کاربران عمومی

رمزهای عبور برای احراز هویت کاربران عمومی یک روش گسترده است که شامل ایجاد یک رشته مخفی از کاراکترها برای دسترسی کاربران به سیستم‌ها و خدمات می‌شود. رمزهای عبور به دلیل سادگی و سهولت استفاده، محبوب هستند اما اثربخشی آن‌ها به پیچیدگی رمز عبور و پیروی از روش‌های امنیتی خوب بستگی دارد. با این حال، رمزهای عبور دارای آسیب‌پذیری‌های ذاتی هستند که از جمله آن‌ها، حساسیت به حملات فیشینگ، حملات جست‌وجوی فراگیر و سرقت است. برای افزایش امنیت، اقدامات اضافی مانند احراز هویت چندعاملی (MFA) توصیه می‌شود که رمزهای عبور را با اشکال دیگر تأییدیه ترکیب می‌کند. این رویکرد به محافظت از اطلاعات حساس کمک می‌کند و اطمینان می‌دهد که رمزهای عبور همچنان گزینه‌ای مناسب هستند در حالی که به محدودیت‌های آن‌ها رسیدگی می‌شود [15].

5. کارهای پیشین

گانجام و همکاران [2] به بررسی امنیت API‌های ابری که یکی از تهدیدات عمده در رایانش ابری است، پرداختند. مدل پیشنهادی علاوه بر استفاده از احراز هویت مبتنی بر شناسه و رمز عبور برای کاربران قانونی، سیاست‌های کنترل دسترسی را نیز به کار می‌گیرد تا از دسترسی غیرمجاز به قابلیت‌های API‌های ابری جلوگیری کند. لیم و همکاران [3] به‌طور انتقادی، راهبردها و چارچوب‌های مختلف احراز هویت برای خدمات ابری را مورد بررسی قرار دادند، مزایا و معایب آن‌ها را بحث کردند و طبقه‌بندی احراز هویت خدمات

¹ One-Time Password

ابری پیشرفته را ارائه دادند. این مقاله با بررسی مسائل باز، چالش‌های اصلی و جهت‌های آینده در این زمینه را بررسی نموده است. شاهیل و همکاران [4] ریسک‌های حملات انکار سرویس توزیع شده (DDOS) را که می‌توانند با ارسال هزاران درخواست مخرب به شبکه سرور یا بهره‌برداری از آسیب‌پذیری‌های نرم‌افزاری، سایت تولیدی را غیرقابل استفاده کنند، مورد بررسی قرار داده اند. این مقاله دو راهبرد پیشگیرانه یعنی فیلتر کردن ورودی و خروجی شبکه (NEIF) - که به جلوگیری از حملات DDOS از ابر کمک می‌کند- و تکنیک هانی‌پات را- که با ضبط فعالیت‌های مهاجم، حملات و مهاجمان را شناسایی می‌کند- پیشنهاد نموده است. در این مقاله تأکید شده است که اگرچه این راهبردها مؤثر هستند، اما به دلیل خطرات ذاتی، نیاز به بهبود بیشتر دارند. الجمله و همکاران [7] تهدیدات مختلف رایانش ابری را بررسی و مکانیزم‌های دفاعی در برابر این تهدیدات را مشخص کرده‌اند. بر اساس این مقاله، تهدید بزرگی که شناسایی شده، مربوط به نقض داده‌ها است که به دلیل عدم درک مدیریت از خدمات رایانش ابری و مکانیزم‌های دفاعی آن‌ها رخ می‌دهد. همچنین، این مطالعه سوء استفاده از خدمات رایانش ابری را نیز مطرح می‌کند که می‌تواند علاوه بر داده‌های حساس سازمان، هویت و اطلاعات شخصی کاربران را نیز به خطر بیندازد. شارما و همکاران [9] نتیجه گرفتند که برای پیاده‌سازی احراز هویت چندمرحله‌ای در محیط‌های ابری می‌توان از تکنیک‌هایی مانند دسترسی بیومتریک و سیستم‌های احراز هویت یکبار مصرف یا موبایلی استفاده نمود. این مطالعه بیان کرد که جامعه پژوهش علمی به طور گسترده‌ای تکنیک‌های احراز هویت موجود در محیط رایانش ابری را مورد بررسی قرار نداده است. این مطالعه فناوری‌ها و تکنیک‌های مختلف را نشان داده و مقایسه می‌کند و نیاز به تحقیقات بیشتر در مورد روش‌های احراز هویت کاربران و راهبردهای پیشگیری در محیط رایانش ابری را مورد تأکید قرار می‌دهد. آدی و همکاران [16] یک مدل امنیت داده پویا چهار مرحله‌ای برای رایانش ابری ارائه دادند که از رمزنگاری و استگانوگرافی استفاده می‌کند. این مدل شامل رمزگذاری، استگانوگرافی، پشتیبان‌گیری و بازیابی داده‌ها و نیز به اشتراک‌گذاری داده‌ها است. ثابت و همکاران [17] یک الگوریتم رمزگذاری سبک وزن را برای بهبود امنیت داده‌ها در رایانش ابری پیشنهاد دادند که با استفاده از روش‌های معماری Feistel و عملیات منطقی امنیت قوی‌تری را فراهم می‌کند. لی و همکاران [18] یک سیستم تولید هوشمند با استفاده از رایانش لبه‌ای و بلاکچین طراحی کردند که می‌تواند زمان پردازش را بهبود بخشد و انتقال داده‌ها و معاملات خدمات تولیدی را تسهیل کند.

در جدول 4 خلاصه این مطالعات آورده شده است:

جدول 4. خلاصه پژوهش‌های پیشین

مرجع	هدف	راهکار پیشنهادی در زمینه امنیت ابری	نتیجه
گانجام و همکاران [2]	بررسی امنیت API های ابری	احراز هویت مبتنی بر شناسه و رمز عبور و استفاده از سیاست‌های کنترل دسترسی	سیاست‌های کنترل دسترسی از دسترسی غیرمجاز به API های ابری جلوگیری می‌کند

لیم و همکاران [3]	بررسی راهبردها و چارچوب‌های احراز هویت برای خدمات ابری	طبقه‌بندی سیستم‌های احراز هویت بر اساس هدف و کاربرد	نیاز به بررسی مسائل باز، چالش‌ها و جهت‌های آینده در احراز هویت خدمات ابری
شاهیل و همکاران [4]	بررسی ریسک‌های حملات DDOS	فیلتر کردن ورودی و خروجی شبکه (NEIF) و تکنیک هانی‌پات	این راهبردها مؤثر هستند اما نیاز به بهبود بیشتر دارند.
الجمعه و همکاران [7]	بررسی تهدیدات رایانش ابری و مکانیزم‌های دفاعی	شناسایی نقض داده‌ها به دلیل عدم درک مدیریت و سوء استفاده از خدمات ابری	تهدیدات می‌توانند داده‌های حساس سازمان و هویت کاربران را به خطر بیندازند.
شارما و همکاران [9]	پیاده‌سازی احراز هویت چندمرحله‌ای در محیط‌های ابری	استفاده از دسترسی بیومتریک و سیستم‌های احراز هویت یک‌بار مصرف یا موبایلی	نیاز به تحقیقات بیشتر در مورد روش‌های احراز هویت کاربران و راهبردهای پیشگیری در محیط رایانش ابری تأکید می‌شود.
آدی و همکاران [16]	ارائه مدل امنیت داده پویا چهار مرحله‌ای	رمزنگاری و استگنوگرافی شامل رمزگذاری، پشتیبان‌گیری، بازیابی داده‌ها و به اشتراک گذاری داده‌ها	مدل ارائه شده امنیت، حریم خصوصی و یکپارچگی داده‌ها را در برابر مهاجمان تضمین می‌کند.
ثابت و همکاران [17]	بهبود امنیت داده‌ها در رایانش ابری	الگوریتم رمزگذاری سبک وزن با استفاده از روش‌های معماری Feistel و عملیات منطقی	الگوریتم پیشنهادی امنیت قوی‌تری را فراهم می‌کند
لی و همکاران [18]	طراحی سیستم تولید هوشمند با رایانش لبه‌ای و بلاکچین	استفاده از رایانش لبه‌ای برای کاهش زمان پردازش و بلاکچین برای تسهیل انتقال داده‌ها و معاملات خدمات تولیدی	سیستم پیشنهاد شده زمان پردازش را بهبود می‌بخشد و انتقال داده‌ها و معاملات خدمات تولیدی را تسهیل می‌کند.

6. نتیجه گیری

با پیشرفت فناوری اطلاعات، نیاز به انجام کارهای محاسباتی در هر زمان و مکان افزایش یافته و همچنین نیاز به انجام محاسبات سنگین بدون نیاز به سخت افزارها و نرم افزارهای گران قیمت به وجود آمده است. رایانش ابری به عنوان آخرین پاسخ فناوری به این نیازها، به میلیون ها کاربر امکان می دهد داده های خود را در فضای عظیم ابری ذخیره کنند. با این حال، این راحتی همراه با خطراتی نظیر دسترسی غیرمجاز و از دست دادن داده ها است که امنیت را به چالشی بسیار مهم تبدیل می کند. رایانش ابری می تواند با استفاده از ماشین های مجازی شبکه ای به طور پویا مراکز داده جدید ایجاد کند و توسعه نرم افزارها به عنوان یک سرویس قابل دسترس برای میلیون ها نفر را تسهیل کند. تهدیدات امنیتی در رایانش ابری به دو دسته داخلی و خارجی تقسیم می شوند: تهدیدات خارجی شامل آسیب پذیری های مراکز داده بزرگ و تهدیدات داخلی شامل نیاز به حفاظت کاربران از یکدیگر است. رایانش ابری به کسب و کارها امکان کاهش هزینه ها از طریق برون سپاری خدمات مورد نیازشان را می دهد، اما چالش های جدیدی در حفاظت از داده ها، قابلیت اطمینان، یکپارچگی و محرمانه بودن را معرفی می کند. در نتیجه، امنیت ابری به یک تمایز کلیدی و مزیت رقابتی بین ارائه دهندگان ابر تبدیل شده است. با توجه به افزایش جرایم سایبری، امنیت رایانش ابری به دلایل مختلف به طور قابل توجهی تحت تأثیر قرار گرفته است. امنیت داده ها برای محافظت از تمامی خدمات و مزایای ارائه شده توسط رایانش ابری و اینترنت بسیار حائز اهمیت است. محرمانه بودن داده ها را می توان با استفاده از فناوری های رمزنگاری برای رمزگذاری و رمزگشایی در سراسر شبکه حفظ کرد. دلایل اصلی برای ارزیابی امنیت در بستر ابری شامل احراز هویت، اطمینان از اینکه فقط کاربران مجاز قادر به تفسیر پیام ها هستند؛ محرمانه بودن، حفظ یکپارچگی داده ها در برابر تغییرات غیرمجاز؛ قابلیت اطمینان و در دسترس بودن سرویس، تضمین کیفیت خدمات مورد انتظار با وجود تداخل ها؛ امنیت دسترسی به داده ها و محرمانگی، اطمینان از امن ماندن و عدم دسترسی غیرمجاز به فایل های محرمانه ذخیره شده در خدماتی مانند Google Docs؛ و پیشگیری از نابودی یا از دست دادن داده ها، با توجه به اینکه تعداد کمی از کاربران، از داده های خود نسخه پشتیبان تهیه می کنند و در صورت بروز مشکل برای ابر، کل داده ها از دست خواهند رفت. در این مقاله به بررسی چالش های امنیتی در بستر ابری پرداخته شد. نتایج نشان داد؛ احراز هویت کاربران یک گام کلیدی در افزایش امنیت ابر است. همچنین تکنیک های موجود برای احراز هویت کاربران شامل روش های سنتی مانند رمزهای عبور و پین ها است که به چیزی که کاربر می داند متکی هستند. تکنیک های امن تر مانند احراز هویت چندعاملی چندین شکل تاییدیه، از جمله رمزهای عبور، کارت های هوشمند و بیومتریک را ترکیب می کند. علاوه بر این، روش هایی مانند رمزهای یک بار مصرف و تحلیل ضربه های کلید امنیت را با تولید کدهای زمان دار و تحلیل الگوهای تایپ افزایش می دهند. در این میان، تکنیک هایی مانند مازول قابل اعتماد تلفن همراه با توابع هش و رمزنگاری نامتقارن، احراز هویت چندعاملی با الگوریتم های رمزنگاری فازی هش و تحلیل ضربه های کلید با الگوریتم های خوشه بندی k-means نیز استفاده می شوند. همچنین، احراز هویت یک باره با پروتکل OTP و احراز هویت بیومتریک با سیستم احراز هویت استاتیک ارائه شده اند.

منابع

- [1] Shafiq DA, Jhanjhi NZ, Abdullah A. Load balancing techniques in cloud computing environment: A review. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences*. 2022 Jul 1;34(7):3910-33.
- [2] Gunjan K, Tiwari RK, Sahoo G. Towards securing APIs in cloud computing. *arXiv preprint arXiv:1307.6649*. 2013 Jul 25.
- [3] Lim SY, Kiah MM, Ang TF. Security issues and future challenges of cloud service authentication. *Acta Polytechnica Hungarica*. 2017 May;14(2):69-89.
- [4] Shahil UM, Deekshitha M, Anam M N, Basthikodi M. Ddos attacks in cloud computing and its preventions. *JETIR-International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research* (www.jetir.org), ISSN. 2019 May 5:2349-5162.
- [5] Rahman A, Islam MJ, Band SS, Muhammad G, Hasan K, Tiwari P. Towards a blockchain-SDN-based secure architecture for cloud computing in smart industrial IoT. *Digital Communications and Networks*. 2023 Apr 1;9(2):411-21.
- [6] Thabit F, Can O, Alhomdy S, Al-Gaphari GH, Jagtap S. A Novel Effective Lightweight Homomorphic Cryptographic Algorithm for data security in cloud computing. *International Journal of intelligent networks*. 2022 Jan 1;3:16-30.
- [7] Aljumah A, Ahanger TA. Cyber security threats, challenges and defence mechanisms in cloud computing. *IET communications*. 2020 Apr;14(7):1185-91.
- [8] Senk C. Adoption of security as a service. *Journal of Internet Services and Applications*. 2013 Dec;4:1-6.
- [9] Sharma A, Keshwani B, Dadheech P. Authentication issues and techniques in cloud computing security: A review. In *Proceedings of International Conference on Sustainable Computing in Science, Technology and Management (SUSCOM)*, Amity University Rajasthan, Jaipur-India 2019 Feb 26.
- [10] Gan Q, Wang X, Fang X. Efficient and secure auditing scheme for outsourced big data with dynamicity in cloud. *Science China Information Sciences*. 2018 Dec;61(12):122104.
- [11] Liu W, Uluagac AS, Beyah R. MACA: A privacy-preserving multi-factor cloud authentication system utilizing big data. In *2014 IEEE Conference on Computer Communications Workshops (INFOCOM WKSHPS)* 2014 Apr 27 (pp. 518-523). IEEE.
- [12] Bhattasali T, Saeed K. Two factor remote authentication in healthcare. In *2014 International Conference on Advances in Computing, Communications and Informatics (ICACCI)* 2014 Sep 24 (pp. 380-386). IEEE.

- [13] Castiglione A, De Santis A, Castiglione A, Palmieri F. An efficient and transparent one-time authentication protocol with non-interactive key scheduling and update. In 2014 IEEE 28th International Conference on Advanced Information Networking and Applications 2014 May 13 (pp. 351-358). IEEE.
- [14] Mahalakshmi B, Suseendran G. An analysis of cloud computing issues on data integrity, privacy and its current solutions. In Data Management, Analytics and Innovation: Proceedings of ICDMAI 2018, Volume 2 2019 (pp. 467-482). Springer Singapore.
- [15] Nandgaonkar SV, Raut AB. A comprehensive study on cloud computing. International Journal of Computer Science and Mobile Computing. 2014 Apr;3(4):733-8.
- [16] Adeel R, Mouratidis H. A dynamic four-step data security model for data in cloud computing based on cryptography and steganography. Sensors. 2022 Feb 1;22(3):1109.
- [17] Thabit F, Alhomdy S, Al-Ahdal AH, Jagtap S. A new lightweight cryptographic algorithm for enhancing data security in cloud computing. Global Transitions Proceedings. 2021 Jun 1;2(1):91-9.
- [18] Lee CK, Huo YZ, Zhang SZ, Ng KK. Design of a smart manufacturing system with the application of multi-access edge computing and blockchain technology. IEEE access. 2020 Feb 7;8:28659-67.